

САМООРГАНІЗУЮЧА СИСТЕМА НАУКОВИХ І ГРОМАДСЬКИХ РУХІВ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД (НА ПРИКЛАДІ ГЛОБАЛЬНОЇ ЗМІНИ КЛІМАТУ)

Гаєвська

Тетяна Іллівна

кандидат історичних наук (PhD),
Інститут культурології
Національної академії
мистецтв України, Київ
T2508t@gmail.com

Гаевская

Татьяна Ильинична

кандидат исторических наук (PhD),
Институт культурологии
Национальной академии
искусств Украины, Киев
T2508t@gmail.com

Tetiana Haievska

Ph.D. in History,
Institute for Cultural Research,
National Academy of Arts
of Ukraine, Kyiv
T2508t@gmail.com

Анотація. Останнім часом тема аномального потепління постійно фігурує в телепередачах, світові ЗМІ активно впроваджують образ початку «глобальної катастрофи», інтернет-сайти з метеопрогнозами відвідує рекордна кількість користувачів. У статті аналізується кампанія з проблем глобального потепління, піднята науковими товариствами й підхоплена громадськими (екологічними) рухами. Самоорганізуюча система цих рухів задіяла певні механізми, що забезпечили комунікацію соціальної організації, а це, своєю чергою, стимулювало інформаційно-пізнавальну активність суспільства. Унаслідок чого було створене нове свято — День Землі. У цьому контексті свято розглядається, як уособлення нової форми культурної політики, яка має потенціал цілком перетворитися на політичну практику. Це, своєю чергою, пов'язане з переглядом традиційних форм організації суспільства в умовах комунікації ери Інтернету. А отже, сенс різноманітних рухів полягає в єдиному аналітичному цілому: потенційній синергії між підйомом масової самокомунікації і автономній можливості громадянських суспільств усього світу розпочати процес соціальних змін.

Ключові слова: комунікація, самоорганізація, самокомунікація, культурні зміни, наукові та громадські рухи, сучасний культурний простір, медіаполітика, публічна сфера.

Постановка проблеми. Давно відомо, що будь-які зміни, еволюційні або революційні, є сутністю буття: «Буття людини у світі, його природа та світ суцього завжди були, є й будуть актуальними. Саме буття виступає найголовнішим та найбільш значущим, межовою характеристикою та горизонтом суцього» (Чміль, 2014, с. 30). І дійсно, якщо жива істота не рухається — це означає, що вона померла. Ця життєва істина стосується і будь-якого суспільства. Соціальні зміни багатомірні, але, зрештою, обумовлені змінами менталітету, як окремих осіб, так і колективів. Способи, якими ми відчуваємо/мислимо, визначають і способи, якими ми діємо. А зміни індивідуальної поведінки або колективних дій поступово, але неодмінно впливають (змінюючи норми та інститути) на структуру соціальних практик. Інститути, своєю чергою, є кристалізацією соціальних практик попередніх етапів історії, а соціально-культур-

ні практики залежать від взаємозв'язку з владою. Узаємозв'язки влади простежуються в інститутах усіх типів. Ці інститути виникають у результаті конфліктів і компромісів між соціальними акторами, які приймають норми суспільства, що відповідають їхнім цінностям і інтересам. З цієї причини інтеракція між культурними й політичними змінами викликає культурні зміни. «Культурні зміни — це зміни цінностей і переконань, що відбуваються у свідомості людини в масштабах, достатніх для того, щоб вплинути на суспільство в цілому» (Кастельс, 2016, с. 332).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Як прояви самоорганізації культури в субкультурній варіативності, автономізації мистецтва, інтенціональних сполук аналізуються в дослідженнях фахівців у різних галузях знань (соціології, культурології, філософії, історії, мистецтвознавства), що продиктовано міждисциплінарними зв'язками культурологічної науки.

Наукова інтерпретація динаміки культури здійснюється з різних пізнавально-гносеологічних позицій. Низка вчених — Г. Спенсер, Г. Зіммер, А. Бергсон — використовувала еволюційні ідеї в теорії пізнання і на цій підставі будувала еволюційні моделі культури. Але активне використання ідей еволюціонізму в гуманітарних науках починається з робіт К. Лоренца, Ж. Піаже, К. Поппера, Д. Кемпбелла й С. Тулміна. У 1960-і рр. в американській культурній антропології сформувався неоеволюціонізм, основу якого склала культурологія Л. Уайта, у якій центральне місце зайняла концепція культури як саморегульованої системи.

Фундаментальною працею з дослідження динаміки культури можна уважати роботу А. Моля «Соціодинаміка культури», яка поклала основу традиції дослідження соціодинамічних процесів і ролі засобів масової комунікації. Деякі аспекти динаміки культури були досліджені за допомогою семіотичного та структурного методу. Ф. де Соссюр трактував мову як структуру, що представляє собою систему спільних взаємин. Ця система значно збагатилася інструментарій філософів і дослідників культури, так Вяч. Вс. Іванов, Ю. Лотман, В. Топоров виділили фундаментальні поняття бінарності й амбівалентності культури. Динаміку культурних норм вивчав Я. Мукаржовський.

Аналіз цих концепцій дозволяє побачити генезис цілої низки ідей, які можуть бути інтерпретова-

ні в контексті теорії соціальної самоорганізації — еволюція базової для розвитку громадської думки ідеї спонтанної організації соціальних структур.

На сьогоднішній день дослідження проблем самоорганізаційних засад культуротворення ввійшли до наукових інтересів вчених Інституту культурології НАМ України. У контексті цієї проблематики, пов'язаної з буттям української культури як цілісного соціально-історичного континууму — культурного світу, що відтворюється і оновлюється за умов сучасності, розкриваються питання самоорганізації та динаміки культури (Богуцький, 2008, 2014, 2016 а; Чміль, 2014, 2018; Судакова, 2014; Жукова, 2017; Кузнєцова, 2014), світовий та вітчизняний медійний простір (Судакова, 2017; Демещенко, 2017), дослідження сучасних транскордонних процесів, проблем масової міграції та мультикультурного громадянства, мультикультурних практик у сучасному українському соціумі (Судакова, 2018; Отрешко, 2018; Демещенко, 2018).

Важливим аспектом у осмисленні процесів самоорганізації культури виокремлюються звернення до персоналізовано-особистісних складових у самоорганізації культури (Жукова, 2016; Кохан, 2017). Конструювання і реконструювання культурного доробку неможливе без вивчення як культурних артефактів, так і подання нових інтерпретацій сучасного досвіду (Богуцький, 2016 б; Причепій, 2017; Юджін, 2017).

Стосовно природоохоронних проблем у західній науці накопичена значна кількість літератури. Так, соціально-екологічна концепція розглядає зв'язок навколишнього середовища й інституційних змін у сучасному суспільстві й представлена в роботах Д. Хубера, А. Моля та Г. Спааргена. Соціологічні дослідження екологічної політики й концептуалізація нової екомодернізаційної парадигми здійснено А. Вілом та іншими дослідниками.

Сучасне українське суспільство проживає період суттєвих культурних змін. Сьогодні вкрай гострими є питання, що пов'язані з сучасними кризовими явищами культури, які відбуваються у світі. За допомогою системного методу, який визначає культуру як підсистему буття, культура розглядається як комунікаційна система,

...що включена до будь-яких процесів, пов'язаних з суспільними відносинами. Багатогранна культурна діяльність індивіда й сус-

пільства являє основу творчого процесу, у якому якісно змінюється і суспільство, і людина як історичний суб'єкт культурної діяльності. У цьому процесі відбувається становлення особистості, її повна соціалізація, усебічне духовне збагачення, що, безумовно, неможливе без комунікації (Богуцький, 2016 b, с. 27).

Звісно, жоден процес соціальних змін не може бути всезагальним і миттєвим. Численні зміни в різних групах, територіях і соціальних просторах відбуваються з різною швидкістю. Сукупність цих змін з їх суперечностями, зближенням і розбіжностями складає основу соціальної трансформації. Зміни не відбуваються автоматично. Вони результат волі соціальних партнерів, спрямованих емоційними й когнітивними здібностями в процесі взаємодії один з одним, а також з навколишнім середовищем. Не всі індивіди залучені до процесу соціальних змін, але впродовж історії знаходяться люди (групи), які здійснюють зміни, стаючи, таким чином, соціальними акторами. Решта, за М. Кастельсом, «є «халявщиками», або «егоїстичними паразитами процесу створення історії» (Кастельс, 2016, с. 333). Специфічна структура комунікації певного суспільства в значній мірі впливає на формування соціальних рухів. Формуються створені соціальні рухи на основі комунікаційних повідомлень — гніву та надії. Іншими словами, соціальні рухи й політики, бунтівники вони чи ні, виникають і живуть у публічному просторі. М. Кастельс визначає публічний простір, як «простір соціетальної, цілеспрямованої інтеракції, де ідеї і цінності формуються, передаються, підтримуються і відкидаються; простір, який у решті решт стає полігоном для дій і протидій (Кастельс, 2016, с. 334).

Небезпідставно французький дослідник Г. Тард висловив думку про залежність кожного типу соціальної спільноти від типу комунікації. Аналізуючи масові процеси, він звернув увагу на розповсюдження ідей, формування громадської думки та безпосередньо спілкування. Фактично Тард заснував теорію масової комунікації (Тард, 1998).

Його ідеї про те, що в суспільстві зміняться механізми управління, знайшли підтвердження в працях пізніх дослідників. А. Турен зазначає, що в постіндустріальному суспільстві реалізація влади, управління відбуваються через передбачення і модифікацію думок, типу дії, поведінки людей,

моделювання індивідуальності й культури. У програмованому суспільстві традиційні форми соціального контролю замінюються новими механізмами управління людьми. Матеріальна індустрія замінюється індустрією культурною (Touraine, 1992).

Отже, сучасний культурний простір це також і медіаполітика, яка поширюється на форми владних відносин, що лежать у основі інтересів бізнесу або інститутів культури. Утім публічна сфера — це дискусійна територія, хоча й зміщена в бік інтересів «творців та зберігачів» цього простору. Сучасний культурний простір — це мультимодальні комунікаційні мережі, які формують публічний простір будь-якого суспільства. Різні форми контролю та маніпуляції у повідомленнях і комунікації в публічній сфері є центром реалізації влади. Саме тому в ході історії контроль соціалізованої комунікації з боку ідеологічної і політичної влади, а також заможних людей був джерелом соціальної влади. Саме це відбувається зараз, навіть більшою мірою, ніж будь-коли раніше, у сучасному культурному просторі.

Необхідно відзначити, незважаючи на наявне різноманіття концепцій щодо питань процесу самоорганізації і динаміки культури, залишається ціла низка проблем, які перебувають за межами предметного поля дослідників, що разом з актуальністю і визначило вибір теми статті.

Метою дослідження є аналіз кампанії з проблем глобального потепління, розпочатої науковими колами й підхопленої громадськими (екологічними) рухами. Самоорганізуюча система цих рухів задіяла певні механізми, що забезпечили комунікацію соціальної організації, а це, своєю чергою, стимулювало інформаційно-пізнавальну активність суспільства. Унаслідок вище зазначеного було створене нове свято День Землі. У цьому контексті свято розглядається, як уособлення нової форми культурної політики, яка має потенціал цілком перетворитися на політичну практику. Це, своєю чергою, пов'язане з переглядом традиційних форм організації суспільства в умовах комунікації ери Інтернету. А отже, сенс різноманітних рухів полягає в єдиному аналітичному цілому: потенційній синергії між підйомом масової самокомунікації і автономній можливості громадянських суспільств усього світу розпочати процес соціальних змін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Останні декілька десятиліть у науковому колі відбувається дискусія про зміну клімату на планеті і

що цей потенційно катастрофічний процес є переважно справою людських рук. Якщо це розуміння приведе до прийняття розумних політичних коригувальних заходів, тоді є надія, що ми все ще зможемо запобігти фатальному розвитку подій XXI ст. Хоча втрачено вже багато часу й завдано серйозної шкоди умовам життя на нашій планеті.

Сьогодні добре відомі факти, що з середини 1970-х років середня температура на планеті підвищилася на 1 F. У наш час температура на поверхні Землі підвищується приблизно на 0,32 ° F на десятиліття або на 3,2 ° F на століття. З 1998 р. було зафіксовано вісім найтепліших років (з 1850 р.), найтеплішим з яких виявився 2005 р., а вже з 2014 р. у світі зафіксовано п'ять найтепліших років — і можемо бути майже впевненими, що до цього списку також буде доданий 2019 р. («All the global temperature», 2019). З 1979 р. коли зі супутників почали заміряти температуру тропосфери, дані з різних супутників зафіксували однотипні темпи потепління у діапазоні від 0,09 ° F на десятиліття до 0,34 ° F на десятиліття в залежності від методу аналізу (National Aeronautics and Space Administration [NASA], 2007).

Дослідження науковим співтовариством глобального потепління і обговорення його наслідків було розпочате ще в XIX ст. У 1938 р. британський вчений Дж. Д. Календар представив докази зв'язку між викопним паливом і глобальним потеплінням. Однак, отримані ним дані були скептично зустрінуті експертами, які займалися змінами клімату: віра в природну рівновагу була вкорінена в наукову свідомість. Поворотним моментом у розповсюдженні інформації за межі невеликої групи вчених, які наполегливо досліджували цю проблему, став Роджер Ревелл. Вчений з лабораторії Скріппса в 1955 р. попередив громадськість про підтвердження глобального потепління і представив конгресу США свідоцтва наслідків виявлених тенденцій. У 1957 р. Чарлз Кілінг, молодий дослідник з Гарварду, почав вимірювати вміст вуглекислого газу в атмосфері й побудував «криву Кілінга», що продемонструвала підвищення температури в часовому просторі. Р. Ревелл запропонував Ч. Кілінгу роботу в Скріппсі, і вони разом встановили, що базовий рівень вуглекислого газу в атмосфері виріс приблизно на той рівень, який був обчислений Ревеллом раніше.

Відкриття Кілінга вплинуло на дослідження вчених цієї галузі. Фонд охорони природи в 1963

р. спонсорував конференцію зі змін клімату. Підсумком конференції стала опублікована доповідь вчених, у якій попереджалося про «потенційно небезпечне збільшення вмісту вуглекислого газу в атмосфері» (Conservation Foundation, 1963). У 1965 р. експертна група при Консультативному комітеті з науки при президентові США заявила, що проблема глобального потепління є питанням національної ваги. Проте, у доповіді експертної групи це питання було згадане побіжно, серед багатьох інших екологічних проблем. Незважаючи на застереження дослідження, подібні до тих, які проводилися Кілінгом, залишалися недофінансованими. Проте наукове співтовариство дослідників глобального потепління зростало. Вони розглядали зміну клімату, як головну проблему сучасного життя.

Однак держава й політики не звертала увагу на факти, надані вченими, за винятком тих випадків, коли вони виступали із висновками досліджень через трансляцію з телеекранів. Відчуваючи свою відповідальність за відкриття глобального потепління, вони першими спробували привернути увагу громадськості до цієї проблеми. Для донесення інформації у широкі кола суспільства вчені були вимушені звернутися до рекламних засобів (від лат. *reclamare* — «поновлювати крик, кричати, кликати, заперечувати»). Першим кроком були короткі заяви журналістам про небезпеку, що загрожує світові. Аби мати можливість звернутися до суспільства, другим кроком вчених стало створення екологічного руху (який, насамперед, виник у США, а потім у світі), у якому вони стали активними учасниками. Але більш дієвих результатів у розповсюдженні своїх ідей вони отримали завдяки проведенню щорічних святкових заходів, присвячених Дню Землі.

За підтримки цих рухів, насмілившись, наукове співтовариство рішуче зажадало більшої кількості досліджень і додаткового моніторингу впливу людини на природне оточення. Кілька вчених під керівництвом Керолла Уїлсона організували в 1970 р. групу в Массачусетському технологічному інституті з метою сфокусуватися на «вивченні критичних екологічних проблем». Фінальна доповідь групи визначила глобальне потепління, як украй серйозне питання, яке потребує подальшого вивчення. Проте, хоча медіа й звернули належну увагу на цю доповідь, вивченню глобального потепління, як і раніше, не надавали належного зна-

чення. Уїлсон, продовжуючи дослідження в Масачусетському технологічному інституті [MIT], організував зустріч експертів у Стокгольмі на тему «Вивчення впливу людини на клімат». Цей захід уважається вагомим віхою у розвитку усвідомлення змін клімату планети. Фінальна доповідь, яка широко розповсюджувалася, завершилася молитвою на санскриті: «О, мати-Земля ... прости мене за те, що ходжу по тобі» (Wilson & Matthews, 1971).

Спенсер Уерт стверджує, що за певний час риторика й установки екологічного руху швидко поширилися серед дослідників клімату. У медіа почав з'являтися новий погляд на взаємозв'язок між наукою і суспільством. Цю тенденцію підтвердило збільшення числа статей, присвячених глобальному потеплінню в американських журналах: у 1970-і роки кількість таких статей зросла з 3 до понад 20 статей на рік. У результаті такої підвищеної уваги чиновники перевели вуглекислий газ в нову категорію: «Глобальний моніторинг кліматичних змін». Під такою назвою фінансування досліджень, що не змінювалося протягом багатьох років, подвоїлося, а потім ще раз подвоїлося в період між 1971 і 1975 рр. До кінця 1970-х років вчені в основному досягли згоди, що потепління відбувається, а деякі з них звернулися до громадськості із закликами до рішучих дій. Поборники захисту навколишнього середовища в багатьох країнах здійснювали тиск на уряди з вимогою почати роботу над урегулюванням захисту навколишнього середовища. Й уряди відповіли прийняттям відповідних законів, зокрема, про скорочення смогу й про очищення води, що подається у будинки.

Уже на початку 1980-х років тема глобального потепління стала настільки відомою, що була вперше додана до опитування громадської думки. У березні 1981 р. Альберт Гор провів слухання у конгресі, присвячені зміні клімату, на яких учені Роджер Ревелл і Стівен Шнайдер представили свої дослідження. Ці слухання привернули увагу адміністрації Рональда Рейгана. Адміністрація планувала скоротити фінансування програм, які досліджують парниковий ефект. Присоромлена увагою медіа до проблем потепління адміністрація президента скасувала своє рішення. Тиск з боку природоохоронних організацій дозволив зберегти новостворений Департамент енергетики, який перебував під прямою загрозою розпуску.

У 1985 р. Програма ООН з охорони навколиш-

нього середовища [UNEP], Всесвітня метеорологічна організація [WMO] і Міжнародна рада наукових союзів [ISCU] організували спільну міжнародну конференцію в м. Віллах [Австрія] на тему «Оцінка ролі вуглекислого газу та інших парникових газів в мінливості клімату і пов'язаних з цим наслідків». Тоді ж зусиллями UNEP, WMO і ICSU була створена Консультативна група з парникових газів для забезпечення регулярних оцінок наукових досліджень кліматичних змін та їхніх наслідків. У доповіді 1986 р., підготовленій WMO і NASA, обговорювалися зміни в атмосфері, що відбуваються в значній мірі під впливом діяльності людини. У Сполучених Штатах вчений-кліматолог Джеймс Хансен під час слухань, проведених сенатором Джоном Шаффа в 1986 р., надав докази, на основі яких передбачив, що зміни клімату стануть вимірними протягом десятиліття. Своєю заявою Хансен викликав сполох серед науковців, хоча медіа приділили мало уваги його заяві. Конгрес США продовжив слухання з глобального потепління, і в 1987 р. Сенатор Джозеф Байден надав Закон про захист глобального клімату, підписаний президентом Рональдом Рейганом. Цей закон вивів проблему зміни клімату на рівень зовнішньополітичної проблеми. Проте занепокоєння з приводу глобального потепління і раніше було значною мірою обмежене вузькою групою вчених та зацікавлених законодавців.

За результатами досліджень, проведених протягом 20 років, висновки щодо яких були опубліковані в рецензованих журналах, переважна більшість вчених у цій галузі погоджується з тим, що діяльність людини найбільше впливає на глобальну зміну клімату. Міжурядова група експертів зі зміни клімату [IPCC], що спонсорується ООН, у своїй доповіді за 2007 р., представленій на конференції в Парижі, у якій брало участь понад 5000 вчених, зробила висновок про те, що глобальне потепління є «однозначним» і що діяльність людини «дуже ймовірно» є тому причиною (маючи на увазі як мінімум 90% засобів існування). Виконавчий директор програми ООН з охорони навколишнього середовища Ахім Штайнер заявив, що доповідь стала переломним моментом у накопиченні даних про кліматичні зміни, додавши, що 2 січня 2007 року, день закриття конференції, можливо, запам'ятається як день, коли глобальне усвідомлення змін клімату перейшло від слів до справи. Отже, офіційне визнання проблеми й заклик міжнародної спільноти до дій сталися че-

рез півстоліття після того, як вчені попередили громадськість про цю проблему, а екологічні активісти почали чинити тиск на уряди, які до того часу не звертали уваги на цю проблему.

І сьогодні засаднича роль наукових знань у загальносвітовому русі з протидії глобальному потеплінню широко визнана. Так, наприклад, екологічні організації призначають вчених на впливові позиції, а уряди розглядають вчених як своїх привілейованих радників. Зрозуміло, що глобальне потепління як природний феномен може бути виявлене й визначене тільки в науковій дискусії вчених, що займаються цим питанням. Міркування про належні заходи реагування на глобальне потепління були частиною наукового дискурсу, як і протилежні заклики. Кожна із дискусійних про глобальне потепління сторін заручилася роботами вчених на підтримку своїх аргументів.

Звісно, що не лише оприлюднені результати наукових досліджень перевели тему глобального потепління з об'єктивної проблеми в актуальне політичне питання. Це зробили системні взаємодії спочатку між науковим співтовариством, а потім з активістами охорони навколишнього середовища, яких згодом підтримали відомі кіно-, теле-, шоу-зірки. Завдяки загальним зусиллям медіа, тема глобального потепління була перенесена в публічний простір, здійснивши інформування широкого кола громадськості, через мультимедійні мережі.

Зауважимо, що поширення природоохоронних заходів по всьому світі відбулося після проведення першої святкової демонстрації, присвяченої Дню Землі (англ. Earth Day), організатором якої став сенатор Гейлорд Нельсон від штату Вісконсін. Особливо відзначимо ідею використання соціально-культурної практики, яку обрали організатори, — це свято. Відомо, що сучасне масове свято постулює будь-яку соціальну ідею. Засобами свята нова соціальна ідея знаходить свою легітимність. Свято — це свого роду масове громадське визнання нової ідеї. Учасники, що прийшли на свято, підкреслили акт участі в ньому, а значить прийняли свято та підтвердили його ідею. Історія вивчення святкової культури неодноразово фіксує цей феномен. Сприяють цьому й обрядові дії, у яких слово, музика, рух, світло й колір художньо втілюють ідею, створюють особливу атмосферу, у якій, так би мовити те, що не має образу, зберігається в образі. Так свято вибудовує простір міфу.

Однією зі складових свята є емоційна сфера людини (емоція від лат. *emoveo* — «вражаю», «турбую»). У ньому обов'язково присутні почуття радості, позитивний емоційний і урочистий настрій: усе те, що й називається святковістю. Хід свята орієнтований на розвиток і навіть на емоційне напруження, у момент свята учасники переживають чисті, світлі, позитивні емоції, які сприяють відчуттю «очищення» душі. У цьому сенсі естетика й логіка розвитку свята близька катарсисному впливу мистецтва.

Основна мета свята Дня Землі привернути увагу людства на захист і збереження навколишнього середовища. Навесні 1970 року Г. Нельсон оголосив про проведення загальнонаціональної масової демонстрації і сформулював національну ідею в медіа «збереження навколишнього середовища як важливого національного питання». Головним координатором проекту став студент Гарварду — Денис Хейс, який найняв 85 штатних співробітників для просування проекту по всій країні. Датою проведення обрали 22 квітня: між студентськими весняними перервами та випускними іспитами. Оскільки початок сімдесятих минулого століття був часом активних студентських рухів, ініціатива привернула до себе багато уваги саме молоді.

Попри те, що сенатор і його «штаб» не мали ані часу, ані ресурсів для організації практично масових заходів, все ж таки у першому святкуванні взяли участь 20 млн американців (до проекту приєдналися сотні шкіл). Як зауважив Г. Нельсон: «День Землі організував себе сам» (*The history of Earth Day*).

Успіх проведення першого святкування Дня Землі надихнув Г. Нельсона проголосити в 1971 р. Тиждень Землі (3-й тиждень квітня), який тепер уже традиційно відзначається щорічно. В американських школах запроваджено обов'язковий предмет «Глобальне потепління». Проведення цих заходів у Америці перекинулося на весь світ. Не залишилась осторонь і Організація Об'єднаних Націй, У Тан Генеральний секретар ООН 26 лютого 1971 р. підписав спеціальну декларацію, присвячену цій події. З цього часу були встановлені дві дати проведення Дня Землі — у березні (ближче до весняного рівнодення, яку встановила декларативно ООН) і 22 квітня (дата проведення першого заходу). Крім того, деякі активісти й ініціативні групи окремо від офіційно встановлених дат планують і проводять

заходи ближче до моменту літнього сонцестояння, щоб максимально використовувати теплу погоду й вільний час людей.

Сьогодні заходи до Дня Землі проводяться у багатьох країнах у день весняного рівнодення, щоб відзначити момент, коли починається весна — у Північній півкулі або осінь — у Південній.

Символом Дня Землі стала зелена грецька буква Θ (тета) на білому тлі. Прапор Землі не є офіційним символом чогось (бо офіційно не існує всепланетного уряду). Він являє собою фотографію планети з космосу на темно-синьому тлі. Традиційно Прапор пов'язаний з Днем Землі й багатьма іншими природоохоронними, миротворчими та громадянськими міжнародними заходами.

У День Землі в різних країнах за традицією лунає Дзвін Миру. Символічно він закликає людей Землі відчути всепланетну спільність і докласти зусиль до захисту миру на планеті та збереження краси нашого спільного дому. Дзвін Миру — символ спокою, мирного життя та дружби, вічного братерства й солідарності народів. І водночас — це заклик до дії в ім'я збереження миру та життя на Землі, збереження людини й культури.

В об'єднанні активістів з усього світу навколо цієї події значним було використання Інтернету. У 2007 р. число учасників у Дні Землі досягло 1 млрд людей. Жодна подія до цього не отримувала такого рівня підтримки. Події Дня Землі координуються Мережею Дня Землі — некомерційною організацією, створеною в перший День Землі 1970 р. («Офіційний сайт координаційної», 1970).

Особливістю поширення новоствореного свята стала його масовість. Ця подія набула надзвичайно важливого значення для посилення глобальної екологічної свідомості саме тому, що відзначається одночасно в усьому світі. У 2008 р. Мережа мобілізувала 17 тис. організацій зі всього світу й 5 тис. організацій у США.

Починаючи з проведення першого Дня Землі, спостерігається значне зростання кількості національних екологічних організацій у США й у всьому світі. Масове поширення більш глибокого усвідомлення проблеми пояснює, чому глобальне потепління так швидко було підхоплене масовими громадськими організаціями, екологічними неурядовими організаціями та медіаактивістами й перетворене на головну політичну тему сьогодення.

Тривала енергійна робота всіх сфер екологіч-

ного активізму, саме ці організації стали найбільш достовірним джерелом інформації про навколишнє середовище. У Європейському Союзі екологічні об'єднання та авторитетні вчені вважаються більш надійним джерелом інформації про навколишнє середовище, ніж телебачення. Ефективно використовуючи легітимність, якою вони оперують в громадській думці, активісти-екологи використовують різні стратегії впливу на політику й процеси прийняття рішень (наприклад, закулісна «обробка» політиків, інсценування медіаподій і тактика прямих дій).

Екологічні групи/кампанії часто використовують знаменитостей для більшого залучення уваги до подібних новин. Перші стратегічно вдало використовують розважальні майданчики як канали для передачі своїх повідомлень. Завдяки новим технологіям і цифровим мережам це стало робити набагато простіше. Частина представників екологічних груп популяризують інформацію пізнавального характеру за допомогою розважального формату: їхня тактика охоплює організацію концертів, вставку повідомлень у розважальні передачі та потокове відео разом із інтерв'ю із знаменитостями. Найбільш відомим прикладом такого роду розважальної пропаганди є серія концертів, спонсорованих Альбертом Гором і екологічними групами, які борються зі змінами клімату. У тактиці екологічних організацій стався, так би мовити, зсув: від широкого мовлення до адресної розсилки своїх повідомлень. Методи адресного мовлення містять: створення веб-сайтів, відкриття каналів на Ютубі, сторінок на сайтах соціальних мереж, а також використання мобільних телефонів для відправки смс. У горизонтальних комунікаційних мережах люди можуть безпосередньо спілкуватися з групами із захисту навколишнього середовища. Інтерактивні послуги можуть бути дуже простими, щоб дозволити відвідувачеві надсилати посилання або сторінку електронною поштою чи спілкуватися через чат або сайти соціальних мереж, де формуються мережі зацікавлених осіб. Наприклад, Альянс із захисту клімату створив власні екологічні ролики, де такі знаменитості, як Камерон Діас, Джордж Клуні та ін., виконували функції суддів-експертів. Використовуючи комбінацію масових організацій, медіа орієнтованого активізму та Інтернету, екологічний рух у різноманітних формах охопив увесь світ, нарощуючи свій авторитет за допомогою публічного впливу.

Новизна. Отже, доволі чітко простежується процес соціальних змін у новому публічному просторі, створеному комунікаційними мережами. У статті наша увага зосереджена на двох різних типах соціальних рухів (наукове товариство й соціальні рухи, у нашому випадку екологічні). По-перше, це конструювання нової екологічної свідомості, що веде до повсюдного усвідомлення реальності, причин і наслідків зміни клімату на основі науково орієнтованих соціальних рухів, що діють в/і через медіа та Інтернет. По-друге, виклик корпоративній глобалізації, підтриманий мережевими соціальними рухами у світі. Використовуючи Інтернет як організаційного та дорадчого посередника із залучення громадян і їхніх об'єднань, здійснюється тиск на уряди з проблем екології.

Висновки. Світова практика участі громадськості в розв'язанні конкретних екологічних проблем наочно довела, що завдяки залученню значного інтелектуального, наукового та патріотичного потенціалу в багатьох випадках вдалося уникнути шкідливих наслідків для довкілля або звести їх до мінімуму.

Таким чином, для того щоб усвідомлення про зміну клімату та його наслідки проникло в суспільну свідомість і, у врешті решт, у прошарки, які приймають рішення, соціальний рух повинен був інформувати, попереджати і, що більш важливо, змінювати спосіб мислення людей, пов'язаних з нашим колективним ставленням до природи. Як значає Ю. Богуцький:

...культура формується як усвідомлення людиною суспільного характеру свого буття в природному та «олюдненому світі», коли суто біологічні, «натуральні» форми збалансування буття індивіда в природі вже не можуть уважатися за достатні... Це була своєрідна рятівна «екологічна ніша» для виду живих організмів, поставленого перед дилемою: або зникнути назавжди, або, вичерпавши свої біологічно-адаптивні можливості, перейти до «надбіологічного» способу існування... (Богуцький, 2008, с. 54–55).

Насправді культура про збереження природи повинна створюватися соціально. Оскільки, незважаючи на застереження, які надходили протягом тривалого часу від наукової спільноти, довгий час влада та вбудовані в культуру суспільств інститути не звертали увагу на повідомлення. Влада і інститути були категорично налаштовані на захист зростання виробництва й споживання. Адже, логіка сучасної економіки — отримання прибутку за всяку ціну. На жаль, джерело ринкової економіки й масове споживання — основа сучасної соціальної стабільності — спирається на використання природних ресурсів, питання про збереження їх довгий час не був предметом дискусії. Альянс між вченими, захисниками довкілля та лідерами громадської думки в підсумку ввів проблему глобальних екологічних змін у суспільний порядок денний.

Література:

- Богуцький, Ю. П. (2014). Динаміка культуротворення як об'єкт дослідження. *Самоорганізація й динаміка культури та їх особливості в Україні*: Зб. наук. праць. Київ, С. 8–16.
- Богуцький, Юрій. (2016 а, 2–3 червня). Інтерпретація моделей розвитку соціальних систем (до питання самоорганізації). *Інтерпретація як інструмент культурологічного дискурсу*: зб. тез доповідей Всеукраїнської наук.-теорет. конф. Київ, С. 23–27.
- Богуцький, Юрій. (2016 б, 30 листопада). Комунікативна дія та адаптація людини до умов соціокультурного середовища як проблема нової культурної реальності *Дискурсивний вимір сучасного мистецтва: діалог культур*: зб.тез доповідей наук.-теорет. конф. з міжнар. участю. Київ, С. 27–30.
- Богуцький, Ю. П. (2008). *Самоорганізація культури: онтологія, динаміка, перспективи*. Монографія. К.: Інститут культурології НАМ України.
- Демещенко, Віолета. (2017). Інтерактивність як суттєва складова соціальних медіа. *Нові медіа в сучасному суспільстві: культурологічний вимір: монографія*. Київ, С. 124–140.

- Демещенко, Віолета. (2018). Мультикультуралізм у сучасному соціально-політичному контексті. *Від мультикультуралізму до транскультурності: проблема збереження цінностей цивілізованого співіснування: монографія*. Київ, С. 201–219.
- Жукова, Н. (2016). *Елітарна література в іменах: монографія*. Київ, 307 с.
- Жукова, Н. (2017). Проблема самоорганізації культуротворчих процесів: психоісторичний аспект. *Культурологічна думка*, (11), С. 7–22.
- Кастельс, М. (2016). *Власть комунікації*. Пер. с англ. Н. М. ТЫЛЕВИЧ под науч. ред. А. И. Черных. Москва: Изд. дом Высшей школы экономики.
- Кохан, Т. Г. (2017). *Кінематограф у контексті культурного простору ХХ століття: монографія*. Київ.
- Кузнєцова, І. (2014). Особистість і культура: нові стратегії мислення у синергетичному просторі. *Синергетична парадигма простору культури: монографія*. В. Д. Шульга (наук. ред.), В. Кузнєцова (наук. ред.). Київ: НАК-ККіМ, С. 5–12.
- Отрешко, Наталія. Постмультикультуралізм як сучасна неоліберальна модель. Від мультикультуралізму до транскультурності: проблема збереження цінностей цивілізованого співіснування: монографія. Київ, С. 179–190.
- Официальный сайт координационной Сети Дня Земли. Відновлено з <https://earthday.org>
- Причепій, Євген. (2017). Образ дерева в орнаментах подільських рушників: семантика символів і множин знаків. *Тексти культури: дослідження, інтерпретація: зб. наук. праць*. Київ, С. 255–296.
- Судакова, В. М. (2014). Концептуально-категоріальні засади дослідження проблеми культурної самоорганізації. *Самоорганізація й динаміка культури та їх особливості в Україні: Зб. наук. праць*. Київ, С. 30–39.
- Судакова, Валентина. (2017). Медійна система сучасного суспільства як комунікативна модель культурних трансформацій. *Нові медіа в сучасному суспільстві: культурологічний вимір: монографія*. Київ, С. 13–43.
- Судакова, Валентина. (2018). Ціннісні детермінанти мультикультурного співіснування в глобалізованому культурному просторі. *Від мультикультуралізму до транскультурності: проблема збереження цінностей цивілізованого співіснування: монографія*. Київ, С. 116–156.
- Тард, Г. (1998). Мнение и толпа. Психология толп. Москва, С. 257–408.
- Чміль, Г. П. (2014). Трансформація буттєвого світу людини віртуалізацією реальності. *Самоорганізація й динаміка культури та їх особливості в Україні: Зб. наук. праць*. Київ, С. 30–38.
- Юдкін-Ріпун, Ігор. (2017). Готика Івана Франка. *Тексти культури: дослідження, інтерпретація: зб. наук. праць*. Київ, С. 157–176.
- All the global temperature records broken in 2019, so far (2019). Retrieved from <https://www.axios.com/temperature-records-set-in-2019-512a1109-99ae-45aa-8953-781ff955c91d.html>
- Conservation Foundation. (1963, March 12). *Implications of Rising Carbon Dioxide Content of the Atmosphere a statement of trends and implications of carbon dioxide research reviewed at a conference of scientists*. N.Y. Conservation Foundation. Retrieved from <https://catalog.hathitrust.org/Record/001495147>
- Huber, J. (1984). Human Ecology. In *Journal of Public and International Affairs*, 5 (1), pp. 122–132.
- National Aeronautics and Space Administration (NASA). (2007). *GISS surface temperature analysis: Global temperature trends — 2007 summation*. Retrieved from <https://data.giss.nasa.gov/gistemp/2007/>
- THE HISTORY OF EARTH DAY. (No date). Retrieved from <https://www.earthday.org/about/the-history-of-earth-day/>
- Touraine, A. (1992). *Critique de la modernité*. Paris: Librarie Arthème Fayard.
- Wilson, C. L. & Matthews, W. H. (1971). Inadvertent Climate Modification: Report of Conference In *Study of Man's Impact on Climate (SMIC)* (Ed.), Stockholm. Cambridge (MA): MIT Press.

References:

- All the global temperature records broken in 2019, so far (2019). Retrieved from <https://www.axios.com/temperature-records-set-in-2019-512a1109-99ae-45aa-8953-781ff955c91d.html>
- Bohutsky, Yu. (2016 a, June 2–3). Interpretatsiia modelei rozvytku sotsialnykh system (do pytannia samoorhanizatsii).

- Interpretatsiia yak instrument kulturolohichnoho dyskursu* [Interpretation of Models of Development of Social Systems (to the question of self-organization). In *Interpretation as a Tool of Cultural Discourse*]. Zb. tez dopovidei Vseukrainskoi nauk.-teoret. konf. Kyiv, pp. 23–27. (In Ukrainian)
- Bohutsky, Yu. (2016 b, November 30). Komunikatyvna diia ta adaptatsiia liudyny do umov sotsiokulturnoho seredovyscha yak problema novoi kulturnoi realnosti. *Dyskursyynyi vymir suchasnoho mystetstva: dialoh kultur* [Communicative Action and Human Adaptation to the Conditions of Socio-cultural Environment as a Problem of New Cultural Reality. In *Discursive Dimension of Contemporary Art: the Dialogue of Cultures: Collection of Abstracts*]. Zb. tez dopovidei nauk.-teoret. konf. z mizhnar. uchastiu. Kyiv, pp. 27–30. (In Ukrainian)
- Bohutsky, Yu. P. (2008). *Samoorhanizatsiia kultury: ontolohiia, dynamika, perspektyvy* [Self-organization of Culture: Ontology, Dynamics, Prospects]. Monohrafiia. Kyiv: The Institute for Cultural Research of the National Academy of Arts of Ukraine. (In Ukrainian)
- Bohutsky, Yu. P. (2014). Dynamika kulturotvorennia yak ob'iekt doslidzhennia. *Samoorhanizatsiia y dynamika kultury ta yikh osoblyvosti v Ukraini* [The Dynamics of Culture Cultivation as a Research Object. *Self-organization and Dynamics of Culture and Their Peculiarities in Ukraine*]. Zb. nauk. prats. K., pp. 8–16. (In Ukrainian)
- Castells, Manuel. (2016). *Vlast komunikatsii* [Communication Power]. Translated from English by N. M. Tylevich, A. I. Chernyh (Ed.). Moscow. (In Russian)
- Chmil, H. (2014). Transformatsiia buttievoho svitu liudyny virtualizatsiieiu realnosti. *Samoorhanizatsiia y dynamika kultury ta yikh osoblyvosti v Ukraini* [Transformation of the Human Being's World by Virtualization of Reality. In *Self-organization and dynamics of culture and their peculiarities in Ukraine*]. Zb. nauk. prats. Kyiv, pp. 30–38. (In Ukrainian)
- Conservation Foundation. (1963, March 12). *Implications of Rising Carbon Dioxide Content of the Atmosphere a statement of trends and implications of carbon dioxide research reviewed at a conference of scientists*. N.Y. Conservation Foundation. Retrieved from <https://catalog.hathitrust.org/Record/001495147>
- Demeshchenko, Violeta. (2017). Interaktyvnist yak suttieva skladova sotsialnykh media. *Novi media v suchasnomu suspilstvi: kulturolohichni vymir: monohrafiia* [Interactivity as an Essential Component of Social Media. In *New Media in Contemporary Society: Cultural Dimension: Monograph*]. Kyiv, pp. 124–140. (In Ukrainian)
- Demeshchenko, Violeta. (2018). Multykulturalizm u suchasnomu sotsialno-politychnomu konteksti. *Vid multykulturalizmu do transkulturalnosti: problema zberezhenia tsinnostei tsyvilizovanoho spivismuvannia: monohrafiia* [Multiculturalism in the Contemporary Socio-political Context. *From Multiculturalism to Transculturality: Problem of Preserving the Values of Civilized Coexistence*]. Kyiv, pp. 201–219. (In Ukrainian)
- Huber, J. (1984). Human Ecology. In *Journal of Public and International Affairs*, 5 (1), pp. 122–132.
- Kohan, T. (2017). *Kinematohraf u konteksti kulturnoho prostoru XX stolittia: monohrafiia* [Cinema in the context of the cultural space of the 20th century: Monograph]. Kyiv. (In Ukrainian)
- Kuznietsova, I. (2014). Osobystist i kultura: novi stratchii myslennia u synerhetychnomu prostori. *Synerhetychna paradyhma prostoru kultury: monohrafiia* [Personality and Culture: new Thinking Strategies in the Synergistic Space. *Synergistic Paradigm of Cultural Space: Monograph*]. V. D. Shulha, & V. Kuznietsova (Eds.). Kyiv: NAKKKiM, pp. 5–12. (In Ukrainian)
- National Aeronautics and Space Administration (NASA). (2007). *GISS surface temperature analysis: Global temperature trends — 2007 summation*. Retrieved from <https://data.giss.nasa.gov/gistemp/2007/>
- Oficialnyi sait koordinatsionnoi Seti Dnia Zemli [Earth Day: The Official Site | Earth Day Network]. (No date). Retrieved from <https://www.earthday.org> (In Ukrainian)
- Otreshko, Nataliia. (2018). Postmultykulturalizm yak suchasna neoliberalna model. *Vid multykulturalizmu do transkulturalnosti: problema zberezhenia tsinnostei tsyvilizovanoho spivismuvannia: monohrafiia* [Postmulticulturalism as a Modern Neoliberal Model. In *From Multiculturalism to Transculturality: the Problem of Preserving the Values of Civilized Coexistence*]. Kyiv, pp. 179–190. (In Ukrainian)
- Prychepii, Ye. (2017). Obraz dereva v ornamentakh podilskykh rushnykiv: semantyka symvoliv i mnozhyn znakiv. *Teksty kultury: doslidzhennia, interpretatsiia* [Tree Model in the Ornaments of Podillya Rushnyky: Semantic Meaning of Symbols and Sets of Signs. In *Texts of Culture: Research, Interpretation*]. Zb. nauk. prats. Kyiv, pp. 255–296. (In Ukrainian)

- Sudakova, V. M. (2014). Kontseptualno-katehoriální zásady doslidzhennia problemy kulturnoi samoorhanizatsii. *Samoorhanizatsiia y dynamika kultury ta yikh osoblyvosti v Ukraini* [Conceptual and Categorical Foundations of the Study of the Problem of Cultural Self-organization. In *Self-organization and Dynamics of Culture and Their Peculiarities in Ukraine*]. Zb. nauk. Prats. Kyiv, pp. 30–39 (In Ukrainian)
- Sudakova, Valentyna. (2017). Mediina systema suchasnoho suspilstva yak komunikatyvna model kulturnykh transformatsii. *Novi media v suchasnomu suspilstvi: kulturolohichni vymir: monohrafiia* [The Media System of Modern Society as a Communicative Model of Cultural Transformation. In *New Media in Modern Society: Cultural Dimension*]. Kyiv, pp. 13–43. (In Ukrainian)
- Sudakova, Valentyna. (2018). Tsinnisni determinanty multykulturnoho spivisnuvannia v hlobalizovanomu kulturnomu prostori. *Vid multykulturalizmu do transkulturnosti: problema zberezhennia tsinnosti tsyvilizovanoho spivisnuvannia: monohrafiia* [Valuable Determinants of Multicultural Coexistence in a Globalized Cultural Space. In *From Multiculturalism to Transculturality: the Problem of Preserving the Values of Civilized Coexistence*]. Kyiv, pp. 116–156. (In Ukrainian)
- Tarde, G. (1998). Mnenie i tolpa [L'Opinion et la Foule]. *Psikhologiiia tolpa*. Moscow, pp. 257–408. (in Russian)
- THE HISTORY OF EARTH DAY. (No date). Retrieved from <https://www.earthday.org/about/the-history-of-earth-day/>
- Touraine, A. (1992). *Critique de la Modernité*. Paris: Librarie Arthème Fayard.
- Wilson, C. L. & Matthews, W. H. (1971). Inadvertent Climate Modification: Report of Conference In *Study of Man's Impact on Climate (SMIC)* (Ed.), Stockholm. Cambridge (MA): MIT Press.
- Yudkin-Ripun, I. (2017). Hotyka Ivana Franka. *Teksty kultury: doslidzhennia, interpretatsiia* [Gothic Themes in the Poetry and Prose of Ivan Franko. In *Texts of Culture: Research, Interpretation*]. Zb. nauk. prats. Kyiv, pp. 157–176. (In Ukrainian)
- Zhukova, N. (2016). *Elitarna literatura v imenakh: monohrafiia* [Elite Literature in Names]. Kyiv, 304 p. (In Ukrainian)
- Zhukova, N. (2017). Problema samoorhanizatsii kulturotvorchykh protsesiv: psykhoistorychnyi aspekt [Problem of Cultural Edifying Self-Management Processes: Psychohistorical Aspect]. *The Culturology Ideas*, (11), pp. 7–22. (In Ukrainian)

Гаевская Татьяна Ильинична

Самоорганизующаяся система и самокоммуникация научных и общественных движений: зарубежный опыт (на примере глобального изменения климата)

Аннотация. В последнее время тема аномального потепления постоянно фигурирует в телепередачах, мировые СМИ активно внедряют образ начинающейся «глобальной катастрофы», интернет-сайты с метеопрогнозами посещают рекордное число пользователей. В статье анализируется кампания по проблемам глобального потепления, поднятая научными сообществами и подхваченная общественными (экологическими) движениями. Самоорганизующаяся система этих движений задействовала определенные механизмы, которые обеспечили коммуникацию социальной организации, а это, в свою очередь, стимулировало информационно-познавательную активность общества. Вследствие чего был создан новый праздник — День Земли. В данном контексте праздник рассматривается как олицетворение новой формы культурной политики, который имеет потенциал войти в политическую практику. Это, в свою очередь, связано с пересмотром традиционных форм организации общества в условиях коммуникации эры Интернета. Следовательно, смысл различных движений заключается в едином аналитическом целом: потенциальной синергии между подъемом массовой самокоммуникации и автономной возможности гражданских обществ всего мира начать процесс социальных изменений.

Ключевые слова: коммуникация, самоорганизация, самокоммуникация, культурные изменения, научные и общественные движения, современное культурное пространство, медиаполитика, публичная сфера.

Tetiana Haievska

Self-regulating System of Academic and Civic Movements (the Case of Climate Change)

Abstract. The aim of this paper is to analyze the campaign on global warming raised by academic communities and taken up by civic (environmental) movements. The self-regulating system of these movements involved certain mechanisms that ensured communication of the social organization, and this, in turn, stimulated the informational and cognitive activity of society.

Methodology. The author uses as a methodological basis of this study the principles and methods of the culturological approach to the analysis of numerous publications concerning problems of global warming raised by academic communities and taken up by civic (environmental) movements.

Results. The alliance between scientists, environmentalists and opinion leaders has ultimately brought the issue of global environmental change into the public order of the day.

Novelty. In the article our attention is focused on two different types of civic movements (academic society and social movements, in our case environmental ones). A new environmental consciousness is being created that leads to a widespread awareness of the reality, causes and effects of climate change through science-driven civic movements operating in and through the media and the Internet. Using the Internet as an organizational and advisory facilitator to engage and unite citizens, pressure is placed on governments to address environmental issues.

Keywords: communication, self-regulating, cultural change, academic and civic movements, contemporary cultural space, media policy, public sphere.